

GEOPOLITICS IMPORTANCE OF THE SEA POWER IN TERMS OF FOREIGN POLICY

Yazar / Author: Sibel ÖZSAVAŞ ATAY¹⁹

Abstract

Throughout the history, geopolitics, which is the science of politics on geography, focused on geographical areas to be inspected on geographical reasons for expansion of states. In addition to this power, as one of the most prominent concepts within the international relations, has been defined as a concept that states have for purpose to all periods of history. It is hardly suprising that the powerful states has a considerable place in the international system. In general concept of power and privately naval forces/sea power have been a concept whose facts are redifened at all transformation periods of the international system. In this article includes the importance of the geopolitics and its effects on developing a global sea power in foreign policy decisions. The notion of sea power involves all of economic and military elements owned by the state. In the globalized world economy, the healthy growth of the countries brings along an increase in the trading volume. Seas which surround the seven continents on the earth is naturally the most important part of the transportation. In this study, the importance of sea power in the world in terms of geopolitics and the importance of the effects are discussed.

Key Words: Geopolitics, Foreign Policy, Power, Sea Power, International System

DIŞ POLİTİKA AÇISINDAN DENİZ GÜCÜNÜN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Özet

Siyasi coğrafya çalışmalarının çıkış noktası olduğu bir bilim dalı olarak jeopolitik, tarih boyunca devletlerin diğer coğrafyalar üzerindeki genişlemeleri ve denetim kurmalarına yönelik olan coğrafi nedenler üzerine odaklanmıştır. Bu durum Uluslararası İlişkiler yazınının en önemli kavramlarından biri olan güç olgusunu da beraberinde getirmektedir. Güç, tarihin her döneminde devletler tarafından amaçlanan bir kavram olarak tanımlanmıştır. Güçlü devletler, uluslararası sistemde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle güç kavramı, uluslararası sistemin doğasını etkileyen bir kavram olmuştur. Genel olarak güç kavramı ve özelde deniz gücü uluslararası sistemin dönüşüm sürecinde yeniden tanımlanan kavramlar olmuştur. Bu makale, deniz gücünün jeopolitik öneminin dış politikadaki etkilerine yöneliktir. Deniz gücü kavramı, bir devletin sahip olduğu ekonomik ve askeri bütün unsurları kapsamaktadır. Küreselleşen dünya ekonomisinde ülkelerin sağlıklı bir şekilde gelişimi ve kalkınması ticaret hacminde artışı da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan dünya üzerinde bulunan yedi ana kara parçasını çevreleyen denizler doğal olarak taşımacılığın da en önemli parçasıdır. Bu çalışmada denizlere göre konumun jeopolitik açıdan etkisi ve önemi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Dış Politika, Güç, Deniz Gücü, Uluslararası Sistem

1. Giriş

Bir bilim dalı olarak “Jeopolitik”, coğrafyaya ilişkin sabit ve değişken verilerden yola çıkar. Bu açıdan jeopolitiğin kazandığı bilimsel altyapı, siyasi coğrafyaya yönelik çalışmalarla biçimlenmiştir. Coğrafi konum, yalnızca fiziki olarak ülkenin yerini belirlerken, jeopolitik ise ülkenin dünya ve bölgesel güç merkezlerine göre konumunu belirleyen değişken nitelikli bir disiplin haline almıştır (İşcan, 2004: 50). Bir ülkedeki siyasi yapı ve yönetimler, doğal kaynaklar, ekonomik gücün istikrarı, askeri gücün potansiyeli veya nüfus gibi etkenler sürekli değişkenlik gösterebilirler. Ancak ülkelerin konumlarından kaynaklanan kıtaların, denizlerin ve adaların yerleri gibi farklılıklar, değişmeyen unsurlardır. Bu açıdan dış politikada istikrarlı bir süreç izlemek için değişmeyen konum özelliklerinin değerlendirilmesi gerekir. Bu değerlendirme ise coğrafyayı iyi bilmek ile yakından ilişkili bir durum oluşturmaktadır. Ayrıca değişen ve değişmeyen unsurlar arasındaki istikrar da dış politika sürecini oluştururken birlikte ele alınması gereken ikili bir yapıdır. Örneğin; Soğuk Savaş sürecinde SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği), ideolojik olarak tüm gücüyle mücadelesini sürdürmüştür. Ancak buna karşın jeostratejik yönetimi çoğunlukla ihmal etmiştir. SSCB baskın ideolojisi komünizmden ve bu ideolojiyi tüm dünyaya yayma arzusundan vazgeçse dahi ABD (Amerika Birleşik Devletleri) için bir değişiklik olmayacaktır. Sorun ideolojik değil, jeopolitik karşıtlıkların olmasıdır. Bu nedenle ABD önderliğindeki Batı, bütünüyle jeopolitik bir çerçevede SSCB'nin karşısına çıkmıştır. Jeopolitik yasaların üzerine, siyasi manevralar, ekonomik hamleler, kültürel savaş ve ideolojik esneklik gibi olguları eklemiştir (Polat, 2015: 33).

¹⁹ Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Adayı, sibelozsavas@gmail.com

Ülkelerin coğrafi anlamda resmi sınırlarının belli olmasında öte jeopolitik konum, bu sınırların ötesinde bir çerçeve çizmektedir. Bu bağlamda küreselleşme süreciyle beraber değerlendirilen ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değişiklikler ile artan karşılıklı bağımlılık, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki tüm süreci kapsamaktadır. Bu nedenle belirlenen stratejik amaçların jeopolitik düzeyde değerlendirilmesi önemlidir. Bununla birlikte jeopolitik gerçekler, kaynaklar ve çeşitli insan ve devletlerin coğrafi konumları, daimi bir barışın sağlandığı varsayımına engel olmakta ve hiçbir uluslararası örgütün doğal bir şekilde barışı sağlamasına izin vermemektedir (Sicherman, 2002: 103).

Jeopolitik unsurların değişmeyen unsurları olarak da ifade edilen coğrafi konumdan kaynaklanan özellikler, coğrafya disiplinindeki özel konumdan kaynaklanan fiziki farklılıklardır. Bu unsurların birindeki üstünlük veya yetersizlik, diğerlerini de olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Bu anlamda dağlar, denizler, iklim, bitki örtüsü, tarım ürünleri, hayvan türleri ve ulaşım gibi tüm unsurlar, önemli birer araç haline dönüşmektedir. Örneğin; Japonya, Kuzeydoğudan Güneybatıya uzanan dağlık bir takımda üzerinde konumlanmıştır. Ayrıca Kuzeyden Ohotsk Denizi, Batıdan Japon Denizi, Doğu ve Güneyden ise Büyük Okyanus ile çevrilidir. Ülkeyi çevreleyen denizler, Japonya'nın dış politikasında yalnızca ticaretin hâkim olmasına neden olmuştur. Bu açıdan coğrafya, sabit bir unsur olarak kaçınılmaz bir yazgı olarak düşünüldüğünde, dış politikada yarar sağlayan veya zarara neden olan politik açımları ne ölçüde değiştirebilecek/etkileyebilecek bir olgu olduğu yönündeki tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde jeopolitik, kavram olarak tanımlanmamışken bile imparatorluk ve krallıklar, coğrafyayı daima kullanmışlardır. Hem kendi hem de kaynakların ve ticaret yollarının güvenliklerini güçlendirmek için, sınırlarını doğal engellere dayandırmaları ve güçlü komşularına karşı tampon bölgeler oluşturmaları, bu durumun açık örnekleridir (Eslen, 2005: 13).

2. Gücün Coğrafi Açıdan Önemi

Uluslararası Politika analizlerinde en sık karşılaşılan temel olgu, güç ve güç politikaları üzerinedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki gerek güç gerekse barış gibi kavramların edindikleri etki ve statü, Uluslararası İlişkiler ortamından kaynaklanan “güvensizlik” durumudur. Güvensizlik, tüm analiz düzeyleri içerisinde bireyden, küreselle, kültürden sosyale, ekonomiden politikaya ve askeri alana kadar uzanmaktadır. Bu açıdan güç, devletlerin gerek iç politika da gerekse devletler sistemindeki rekabetçi çıkarlarını izlemeye kontrol edecekleri araçlara odaklanmaktadır (Buzan, 2013: 169, 170).

Güç, karmaşık ve çok yönlü bir yapıdadır. Devletlerin sistem içerisindeki karşılıklı ilişkileri, güç dengeleri oranında biçimlenmektedir. Güç mücadelesi, diplomatik krizler, işbirlikleri, ittifaklar, çatışma ve savaş süreçlerinin tümünü açıklamaya yönelik olan yaklaşımlar, devletlerin dış politika analizlerinin bütününe kapsamaktadır. Aynı zamanda bir ülkenin gücünün niteliği ve potansiyeli, diğer ülkelerin gücü karşısında anlam kazanmaktadır.

Uluslararası İlişkiler alanında “Gerçekçi Kuram” ve “Güç” üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan H. Morgenthau'ya göre Uluslararası politika, tüm politikalar gibi, güç için bir mücadeledir. Uluslararası politikanın nihai amaçları ne olursa olsun, güç daima doğrudan bir amaçtır (Morgenthau, 1948: 13). Bu açıdan devletin, anarşik olarak kabul edilen bir dünyada güvenliğini sağlama hem de diğer amaçlarını gerçekleştirme kapasitesi, diğer devletler karşısındaki göreceli güç konumunu ortaya koymaktadır (Viotti ve Kauppi, 2014: 33).

Güç; etki ve kapasite gibi iki temel unsurdan oluşmaktadır. Dolayısıyla, kapasitenin istenilen etkiyi doğurabilmesi için kullanılması veya kullanılma olasılığının yüksek olması gerekmektedir. Devletin ekonomik, siyasal veya başka nedenlerle veya ulusal ve uluslararası ortam nedeniyle kullanılmayan veya kullanılma olasılığı olmayan bir kapasiteyi güç olarak değerlendirmek bu yaklaşıma göre doğru olmamaktadır. Ayrıca, bu yaklaşıma göre güç göreceli bir kavramdır. Gücün, temel unsuru olan kapasitenin kullanılabilmesi için iki devlet arasında ilişki olması şarttır. Aralarında hiçbir ilişki olmayan iki ülkenin sahip olduğu kapasitelerin birbirlerine karşı herhangi bir anlamı kalmamaktadır (Arı, 1999: 44). Gerçek güç ve algılanan güç arasında farklılıklar olabilir. Bir ulusun gerçek güç düzeyi, nesnel olarak göz önüne alınsa bile, başka bir ulusun toplumu tarafından zayıf veya güçlü olarak algılanabileceği de göz önüne alınmalıdır (Alcock ve Newcombe, 1970: 335).

Güç tanımlarında iki grup unsur, (diğerlerine oranla) değişmez/sabit ve sürekli değişebilen unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Morgenthau'ya göre bu unsurlar; coğrafya, doğal kaynaklar, ekonomik güç ve endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi, nüfus, ulusal moral, ulusal karakter ve diplomasinin niteliğidir (Morgenthau, 1948: 80) Başka bir tanıma göre ise, gücün en önemli üç kaynağı; coğrafi büyüklüğü ve konumu, doğal kaynakları ile nüfustur (Mingst, 1999: 106).

Bir devletin, ulusal güvenlik çıkarlarının zorunlu olduğu hallerde kuvvete başvurmadan kaçınmayacağını, diğer devlete karşı inandırıcı biçimde göstermesi çoğu zaman etkili olmaktadır. Ancak bunun için o ülkenin yeterli güce ve gücü kullanacak siyasi iradeye de sahip olması gerekmektedir (Öymen, 2003: 165). Bir devletin, gücünü kullanamaması ve/veya kullanılma becerisi göstermemesi durumunda sahip olunan

yeteneklerin güç olma niteliği yoktur. Kısaca, güç ancak kullanılabilirse güçtür (Yılmaz, 2008: 37). Örneğin Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde Amerika Birleşik Devletleri siyasi gücü açısından herhangi bir etkinlik içerisinde olmamıştır. Bu dönem “Yalnızlık Doktrini” içinde olduğu dönemdir. Ancak ABD’nin siyasi gücünü kullanmaması, savaşta etkin olmasını engellememiştir. Yine aynı dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nin milli gücü ABD ile kıyaslanmayacak durumdadır. Ancak buna rağmen diplomatik gücünü etkin olarak kullanmıştır. İkinci Dünya Savaşı döneminde, Fransa ordusunun güçlü bir nitelik taşıması da yenilgisinin önüne geçememiştir (Bayat, 1986: 7). Bir devletin ulusal gücü, içinde bulunduğu maddi ve manevi tüm kaynaklar ile bir bütün oluştursa da bu kaynakları kullanma yeteneği de, o gücü harekete geçiren önemli bir etkidir. Aynı zamanda bu durumun sürekliliğinin sağlanması da gereklidir.

Coğrafi açıdan güç, çoğunlukla askeri ve güvenlik açısından ön plana çıkmaktadır. Coğrafi gücün etkisi, coğrafi yapının askeri harekâta elverişli olup olmadığına, açık denizlere çıkış imkânına, kuvvet merkezlerine olan mesafesine ve süper güçlerin menfaatlerinin çatıştığı alanların üzerinde/yakınında olup olmadığına bağlı olarak değişir (Tanyeli, 1990: 10). Aynı biçimde doğal iklim, ısı, yer, engebeler, su dağılımı ve su akımları, hayvan ve bitki çeşitliliği, doğal mevsim değişiklikleri, jeofizik süreçler, çekim olayları, fırtınalar, depremler, deniz akıntıları gibi coğrafi faktörler insan varlığı ve eyleminden bağımsızdır. Ancak Fenikeliler ve Yunanlıların denizci olmaları ve büyük bir deniz ticareti geliştirmeleri örneğinde olduğu gibi, ticaretteki yetenekleri, doğanın düşmanlığını yenmiştir. Aynı durum, birçok kavimin, denizciliğin gelişmesine çok uygun bir çevrede yaşamalarına rağmen, hiç denizcilik yapmamaları için de geçerlidir (Külebi, 2009: 3, 4; Sorokin, 1994: 104, 113). Deniz, kara ve hava taşımacılığı büyük ölçüde alt yapıya dayanır. Bu nedenle altyapı sağlanırken, sadece limanlar veya hava alanları değil, dağlar, göller ve nehirlerin yarattığı coğrafi zorlukların ortasında bulunan kara yolu ve demir yolu hatlarının da bu kapsamda geliştirilmesi gerekir (Viotti ve Kauppi, 2014: 103).

Bir ülkenin, sınırları, bulunduğu toprakların genişliği, biçimi, deniz, dağ, çöl ile çevrili olmaları, ada devleti, kıta veya kıta içi devlet olma konumu ve coğrafi konumu diğer ülkelerle olan dış politikanın da belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu özellikler, jeopolitiğin dış politika oluşturma sürecindeki etkisinde ön plana çıkan coğrafi özelliklerdir. Ülkelerin sahip olduğu alanların şekli veya şekilsizliği de merkez ve çevre ilişkileri açısından jeopolitik değerlendirmeye dâhil edilebilir. Bu açıdan ülkelerin büyük bir coğrafi alana sahip olmaları, işgal edilmelerini zorlaştıran bir etkenken, daha küçük bir alanda konumlanmış olmaları ise bu durumu tersine çeviren bir etki oluşturur. Stratejik açıdan önemli boğaz, ada veya geçiş yollarına sahip devletler, güç kapasiteleri oranında belirleyici konumda bulunurken, güç kapasitelerindeki zayıf unsurlar ise beklenen etkiyi sağlamalarını engeller. Bu önem, yalnızca bölgesel düzeyde değil, küresel boyutta değerlendirilmelidir.

Tablo 1: Ülkelerin Dış Politikasında Ülkenin Siyasal Coğrafyasının Rolü

Kaynak: Demirci, 2005: 11

İç Coğrafi Faktörler	Dış Coğrafi Faktörler
Fiziki Coğrafya Özellikleri Yüzey şekilleri, İklim, Toprak, Akarsu, Deniz ve Göller, Ormanlar	Alan: Büyüklük Biçim: Şekil
Beşeri Coğrafya Özellikleri Nüfus Miktarı, Yaş ve Cinsiyet Durumu, Eğitim Seviyesi, Kültür Seviyesi, Teknolojiyi Kullanma Seviyesi, Dil, Din.	Sınırlar: Sınırların özellikleri
İktisadi Coğrafya Özellikleri Yeraltı ve Yerüstü Kaynakları (Madenler, Enerji Kaynakları), Sanayi, Ulaşım, Ticaret.	Konum: Denizlere, komşulara, adalara, yarımadalara, su ve kara geçitlerine, önemli ulaşım alanlarına göre.

Tablo 1’de görüldüğü gibi iç coğrafi faktörler, fiziki, beşeri ve iktisadi coğrafya özellikleri olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Yeryüzü şekilleri, iklim, toprak, akarsu, denizler, göller ve ormanlar, fiziki coğrafyanın alt unsurlarıdır. Beşeri coğrafya özellikleri, nüfus, yaş ve cinsiyet durumu, eğitim ve kültür seviyesi, teknolojiyi kullanma seviyesi, dil ve din unsurlarıdır. İktisadi coğrafya özellikleri ise yeraltı ve yerüstü kaynaklar, sanayi, ulaşım ve ticaret hacmidir. Dış coğrafi faktörler, ülkenin konumu, sınırlar ve özellikleri, alan ve biçim olarak ayrılmıştır. Bir devletin dış politikasını etkileyen tüm özellikler birbirleri ile etkileşim halindedir. Bu nedenle bir bütün halinde değerlendirilmesi ve kullanılması gerekmektedir.

3. Denizlere Göre Konum ve Deniz Gücünün Jeopolitik Önemi

Denizler, medeniyetler arasındaki bilim, kültür ve uygarlık etkileşimini etkileyen, çağlar boyunca toplumların refah düzeyini, güvenlik algılamasını, savaş biçimini ve uluslararası ilişkilerini şekillendiren bir etken olmuştur. Denizlerin, devletlerin milli gücü, milli menfaatleri ve milli hedefleri doğrultusunda çoğu amaç ve politikasını doğrudan etkilemesi, ülkelerin teknolojik gelişmelerden faydalanmasını gerekli kılmıştır. Bu açıdan denizler üzerinde daha fazla hâkimiyet sağlamak isteyen devletleri, etkin bir denizcilik gücü, deniz kuvvetleri ve donanma oluşturmaya yönlendirmiştir (Akçadağ, 2015: 1). Deniz ulaşımının olanaklarından faydalanılması ile birlikte daha geniş mekânlara ulaşma şansı doğmuştur. Bu şekilde yeni mekânlar sahiplenilmiş ve farklı coğrafyaları birleştiren yollar bulunmuş ve bu yolların kullanılmasıyla ülkeler arasındaki ilişkiler artmıştır (Hasanov, 2012: 274, 275). Denizci devletler önce sanayi toplumu, sonra bilgi toplumu ve bu aşamaların ardından günümüzün refah toplumlarını oluşturmuşlardır (Gürdeniz, 2015: 1).

Tarihsel süreç içerisinde, ekonomik olarak potansiyel bir deniz egemenliğine yönelik ilgi İ.Ö. 500'den itibaren, özellikle çeşitli malların, denizler üzerindeki ticareti ile oluşmaya başlamıştır. Bu açıdan iki devlet konumlarını büyük ölçüde deniz üzerine temellendirmiştir. Bu devletlerden ilki olan Kartaca, Batı Akdeniz'e yüzyıllarca hâkim olmuş, siyasi ve ekonomik etkiler yaratmıştır. Diğer bir devlet olan Atina ise uzun süre deniz egemenliği için bir model olarak alınmıştır. Atina ve Kartaca özellikle karada güçlü olan devletler tarafından yenilgiye uğratılmış olsalar da deniz gücünden oldukça yararlanmışlardır (Starr, 2000: 15, 21, 79, 80).

On Beşinci Yüzyıldaki büyük coğrafi keşifler, Britanya Adaları'nın Yeni Çağ'la birlikte canlılık kazanmasını ve Kristof Colomb'a kadar varlığı bilinmeyen Amerika'nın özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Atlantik ve Pasifik Okyanusları arasında siyasi ve ekonomik etkinliklerin bir merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Coğrafi keşifler sonucunda deniz yolları önem kazanmıştır. Öte yandan, İlk ve Orta Çağlarda Asya ile Avrupa arasındaki ticari teması sağlayan karayollarının geçtiği Anadolu, coğrafi konumundan ileri gelen transit taşımacılığındaki bu önemini, deniz yollarının bulunmasıyla başlayan yeni dönemde, gerek Britanya adaları gerekse Amerika kıtası gibi dünya üzerinde aynı konumlara sahip olmasına rağmen sürdürmemiştir (Günel, 2008: 113). Bu nedenle deniz-kara karşıtlığının önemi daha iyi ortaya çıkmaktadır. Büyük risk ve masraflarla yürütülen kara ticaretine bağımlı devletler giderek zayıflarken, denizleri serbest ve sınırsızca kullanan devletler ise hızlı bir şekilde kalkınmıştır. Hızla kalkınan devletlerde farklı sosyal ve siyasi kurumlar varlığını göstermiştir. Deniz toplumları geleneksel olarak her zaman serbest ticaret peşinde olmuştur. Özellikle kara ağırlıklı ülkelerden aldıkları ucuz hammaddeleri ülkelerinde işleyerek yüksek fiyatlarla satmışlardır. Bu durum yaşanan savaşların hedef ülkede ticari imtiyaz sağlama gerçeğini ortaya koymaktadır (Polat, 2015: 29).

Klasik Jeopolitik Kuramlar içerisinde deniz gücünü ele alan kuramcı Amerikan Amiral Alfred Thayer Mahan'dır. Mahan, 1890 yılında yazdığı "Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi:1660-1753" isimli kitabında, deniz gücünü etkileyen temel koşulları inceleyerek, deniz gücünü milli güçle ilişkilendirmiştir. Mahan'a göre, uluslararası sistemde güçlü bir devlet olmanın ilk şartı denizler üzerinde kontrol sağlamaktır. Bu açıdan, deniz ticareti garanti altına alınmalı ve bunun için oluşturulacak donanmanın ticaret yolları üzerinde etkin kullanımı sağlanmalı ve üslerden yararlanılmalıdır. Devletler, denizler üzerinde güçlerini etkili bir biçimde kullanırsa, ticarete daha fazla söz sahibi olacak, gelişecek ve ulusal çıkarlarını koruyabileceklerdir. Mahan'ın "Deniz Hâkimiyet Kuramı"na göre açık denizler kıtaları birbirine bağlayan engin ovalardır ve bu yolları kontrol etmek, dünya ulaşımının kontrolü anlamını taşımaktadır. Deniz gücü ile kara gücü arasındaki mücadelede, bir ülkenin denizden kuşatılmasının ona karşı yenilmez bir kara ordusu göndermekten daha etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan, deniz hâkimiyetini, dünya hâkimiyeti ile eş tutmaktadır (Akçadağ, 2015: 3). Mahan'a göre, deniz gücünü etkileyen temel koşullar ülkenin coğrafi konumu, ülkenin fiziki yapısı, ülkenin büyüklüğü, ülkenin nüfusu, milli hükümetin karakteri ve milli kuruluşlardır (Earle, 2003: 349).

Mahan'ın görüşleri sonrasında da sıklıkla dile getirilerek, güvenlik çalışmalarının odağında yer almıştır. Denizlerin, tüm uluslarca serbestçe kullanımı konusunda ilk siyasi yaklaşımlar ise 1918 tarihinde ABD'de Woodrow Wilson tarafından hazırlanan 14 maddeli Wilson Prensipleri'nin ikinci maddesinde "Denizlerin Serbestliği" ilkesi ile yer almıştır. 1958 yılında yapılan Cenevre Deniz Hukuku Konferansı, 1973 yılında yapılan Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı ve 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmeleri de hukuki olarak denizlere yönelik kararları içermesi ve uluslararası davranış biçimlerini belirlemesi bakımından önemlidir (Sancar, 2006: 372).

Bir ülkenin denizlere göre konumu, denize kıyısı olma ya da denizden uzakta olma durumunu belirtmektedir. Bir devletin deniz veya denizlere sınırı olmaması, ekonomisi ve ticaret ilişkileri üzerinde etkilidir. Aynı zamanda tarihi süreç içerisinde denizlerle bağlantısı olmayan devletler, daha çok savaşa maruz kalmışlardır. Denize çıkışı olan bir ülke, karayla çevrili ülkelere oranla önemli bir ekonomik önceliğe sahip olmuştur.

Deniz taşımacılığının ucuz olması ve komşu ülkelere geçmeyi gerektirmemesi de önemli bir faktör olmuştur. Bu açıdan ada devletleri de deniz gücünün güçlü etkisi ile ülkelerini dış saldırılardan kolay koruyabilirler. Örneğin; İngiltere sahip olduğu deniz gücü nedeniyle dünyada sanayi sürecine giren ilk ülkedir.

Adaların, coğrafi özellikleri adalara jeopolitik/stratejik bir önem atfeder. Öncelikle adalar coğrafi konumları itibariyle diğer ülkelere oranla daha izole bir durumdadırlar. Bir adada yaşayan herhangi bir topluluk olmasa dahi adalar, bir devletin hâkimiyet alanını belirleyen sınırlara sahiptir. Bu hâkimiyet alanı aynı zamanda adanın etrafındaki karasularını da kapsadığı için ekonomik olarak önemlidir. Deniz ticareti, enerji kaynaklarının taşınması ve askeri stratejik hamleler açısından adalar, devletler tarafından her zaman kriz yaratan kaya parçaları olmuşlardır. Uluslararası bağlamda ülkeler arasında savaşa varacak düzeyde krizlerin oluşmasına neden olan adalar, devletlerin dış politikalarını temelinden etkileyebilir.

Kıyıların fiziki özellikleri (ve insanların bunu nasıl kullandığı) deniz gücü üzerinde önemli bir etkiye neden olabilmektedir. Körfezlerin, iç denizlerin oluşumu veya dar geçitlerin mevcudiyeti, hep birlikte duruma bağlı olarak deniz gücünü az veya çok şekillendirir, buna ek olarak, insanların da deniz gücünün coğrafi boyutunu oldukça çarpıcı şekilde değiştirme yeteneği vardır. Süveyş ve Panama kanallarının inşası, insanın deniz ortamını kendi çıkarı doğrultusunda nasıl şekillendirebileceğinin önemli örnekleridir (Kane ve Lonsdale, 2016: 265). Deniz gücünün jeopolitik önemi, denizlerle çevrelenmiş devletler için bir seçenek değil, hayatta kalabilmenin gereğidir (Polat, 2015: 240).

Bir ülke, açık bir denize kıyısı olmasına rağmen, elverişli olmayan iklim koşulları nedeniyle denizlere göre konumundan yararlanamayabilir. Örneğin, Sibiry kıyıları, Alaska ve Ohotsk Denizi'nin bazı yerleri ve Kuzey Kanada kıyılarında olduğu gibi soğuk iklimlerde denizler donduğu için ulaşma imkân vermeyebilir. Kimi durumlarda da, doğal şartların denizle bağlantıyı engellediği görülmektedir. Eğer ülke yeterince gelişmemişse, doğal koşulların olumsuz etkileri kendisini daha kuvvetli gösterecektir. Örneğin, İran Güneyde Basra Körfezi'ne ve Hint Okyanusu'na açılmasına rağmen, kıyıların ülkedeki yerleşme bölgelerine uzaklığı ve bu alandan itibaren dağlar ve çöllerle ayrılmış olması nedeniyle denizle istenildiği kadar bağlantı kurulamamıştır. Ancak asıl önemlisi, bazı ülkelerin denizlere kıyısı olduğu halde, bu denizler ya kapalı denizlerdir ya da bunları okyanuslara bağlayan geçitler, başka devletlerin egemenliğinde bulunduğu için her zaman dışarıya rahatça geçiş imkânı vermezler. Bu durumun en belirgin örnekleri Almanya, Finlandiya, Rusya, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan'dır (Günel, 2008: 121). Benzer biçimde, Avrupa'da, denizlere kıyısı bulunmayan ülkeler, nehirlerin döküldüğü ülkelerin kıyılarındaki serbest limanlardan yararlanmaya yönelirler. Bu açıdan denizlerden uzak devletler, ileri bir sanayi kapasitesine sahipse, ekonomik ilişkilerinin devamı için nehir ulaşımına da önem vermektedirler. Sonuç olarak, bir devletin denizlere kıyısı olması veya denizlere yakın bir konumda bulunması, bir ülkenin gelişmesinde, kalkınmasında ve dünya çapında bir güce erişebilmesinde kullanılabildiği takdirde önemli bir güç ve araç olarak değerlendirilmektedir.

Dünyadaki yük taşımacılığının, kıtalar arası ticaretin, enerji taşımacılığının ve diğer uluslararası ekonomik ilişkilerin çoğu denizler aracılığıyla gerçekleştirilir. Dünya ticaretinin önemli bir bölümü Batı Avrupa'da, Asya'da (özellikle Japonya'da), Kuzey Amerika'da ve kısmen Latin Amerika'da gerçekleştirilmektedir. Günümüzde hammaddenin ve enerji kaynaklarının büyük ölçüde gelişmiş sanayi ülkelerine nakledilmekte olduğu düşünüldüğünde denizlerin ve okyanusların jeopolitik önemi daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Hasanov, 2012: 334). Bu durum nedeniyle ticaret gemilerini koruyacak askeri gemi ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Donanmalar, bu zorunluluk nedeniyle kurulmuştur. Donanma gemileri ve ticaret filolarının lojistik destek sağlayacağı limanlar ve en azından yakıt ihtiyacını sağlayacağı üsler ihtiyaç haline gelmiştir. Örneğin, İngiltere'nin Cebelitarık, Malta, Kıbrıs, Mısır ve dünyanın her yerinde kurduğu üsler bu ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda önceleri ticaret amacıyla kurulan üsler, küresel rekabetin artmasıyla stratejik bir işleve sahip olmuştur. Burada da bir jeopolitik mantığın işlediğini ve politikayı güçlendirecek coğrafi dayanakların sağlanmaya çalışıldığını görmek mümkündür (Polat, 2015: 30).

Deniz gücü, üç ana unsur içermektedir. Bunlar; “denizcilik”, “deniz kuvveti” ve “deniz” unsurlarıdır. Bu unsurlardan, denizcilik ve deniz kuvvetinin askeri kabiliyetlerle ilgili olduğu kabul edilir. Özellikle, gemiler, uçaklar ve denizaltılar gibi platformları ve bunların dayalı olduğu altyapıyı içermektedir. Bu platformları donatan personel de deniz gücünün çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Denizcilik, aynı zamanda insanlığın denizlerle ve okyanuslarla olan tüm ilişkilerini kapsayan daha geniş bir alanı ifade eder. Askeri varlıklara ek olarak denizcilik, deniz ticareti ve sigortacılığı gibi faaliyetleri de içerir (Kane ve Lonsdale, 2016: 261, 262).

Bir devletin denizcilik gücü, denize ve denizciliğe ait potansiyel ve yarı potansiyel güçlerin milli çıkarlara uygun bir biçimde uygulanması ile gelişir. Bu durum iki temele dayanmaktadır. Bunlardan ilki, denizcilik gücü açısından ülkenin coğrafyasının sağladığı potansiyel güç kaynaklarının işler durumda olması ve zorunlu kılınmasıdır. İkinci olarak ise siyasal, ekonomik ve askeri-stratejik isteklerin bir denizcilik gücü oluşturulmasını gerektirmesidir (Sancar, 2006: 376). Aynı zamanda deniz teknolojileri, deniz gücü, deniz stratejisi, deniz harekâtı, deniz taktiği, deniz tarihi, deniz hukuku, deniz ticaret hukuku, deniz lojistiği, deniz işletmeciliği, deniz sigortacılığı, su altı arkeolojisi, su altı hekimliği, su sporları, deniz turizminin alt disiplinlerinde icra edilen araştırmalar ve bilimsel ürünler denizcilik gücünün bilimsel faaliyetleri arasında gösterilebilir (Gürdeniz, 2015).

Ulusal ve uluslararası güvenliğin sağlanmasında öne çıkan deniz kuvvetleri üç bölümde sınıflandırılmaktadır. Bunlar, askeri, güvenlik ve insani yardım olarak ayrılmaktadır. Askeri alandaki gelişmeler, stratejik nükleer caydırıcılık, deniz harekât alanlarının ve deniz ulaşım yollarının kontrolü, kara harekâtının veya kıyı birliklerinin desteklenmesi, asker veya sivillerin kurtarılması, diplomasinin desteklenmesi ve ticaretin korunmasını içermektedir. Askeri olmayan denizci varlıklar, denizde uygulanan güçte ticari taşımacılık yönünden bir rol oynarlar ancak bu rol stratejik açıdan sınırlı bir roldür ve bu durum askeri kabiliyetlerin yanında ikinci derecede önemlidir. Aynı zamanda ticari taşımacılığın savaş zamanında asker ve malzeme nakli için kullanıldığı durumlarda ise bunların artık tamamen askeri karaktere büründüğü ifade edilebilir. Güvenlik alanında ise terörizm, balıkçılığın korunması, kaçakçılığın ve korsanlığın önlenmesi, barışın korunması, yaptırımlar ve ambargo gibi olgular ön plandadır. İnsani yardım ise afet yardımları, arama-kurtarma, denizlerdeki arkeolojik zenginliklerin değerlendirilmesi, denizlerdeki ekonomik çıkarların korunması, deniz kazalarında can ve mal kurtarma, denizde bulunan silah ve patlayıcıların temizlenmesi, hidrografi ve kıyıda yaşayanlar da dâhil olmak üzere bir deniz topluluğuna yardımları kapsamaktadır (Akçadağ, 2015: 5, 6). Yine insani yardımlar içerisinde bir deniz kuvveti, ihtiyaç duyulan bölgelere büyük miktarlarda yardım götürebilir, çok sayıda sivil tahliye edebilir ve yüzer tıbbi olanaklar sağlayabilir (Kane ve Lonsdale, 2016: 262, 283).

Burada belirtilmesi gereken önemli bir konu da askeri anlamda ileri bir deniz gücü için gerekli olan teknolojik yeterliliklerdir. Benzer şekilde günümüz için modern silah ve araçların çeşitliliğini ve ülkelerin çoğunun kendi silahlarını, kendi ülkelerinde üretmediklerini düşünürsek, askeri gücün en önemli dayanak noktasının yeterli bir ekonomik güç olduğu ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda, On Beşinci Yüzyıl'dan, On Dokuzuncu Yüzyıl'a kadar olan genişleme döneminde, Avrupa'nın, Amerika'ya, Afrika'ya, Yakın ve Uzak Doğu'ya oranla daha ileri bir savaş teknolojisine sahip olması ile dünyada üstün bir yer kazanmış ve bu üstünlüğünü korumuştur. Yirminci Yüzyılda, savaş tekniğinde dört büyük yenilik olmuştur. Bunlardan birincisi Birinci Dünya Savaşı'nda ilk olarak Almanya tarafında kullanılan denizaltılardır. İkincisi, İngilizler tarafından kullanılmaya başlanan tanktır. Üçüncüsü, hava kuvvetlerinin, kara ve deniz kuvvetleriyle, stratejik ve taktik yönden eşgüdümünün sağlanmasıdır. Son olarak, nükleer silahların ortaya çıkması savaş teknolojisini farklı bir yönde değişime uğratmıştır (Hazar, 2012: 37). Bu açıdan öncelikle ekonomik yeterlilik ve bağımlı olmama sonrasında ise teknolojik gelişmelerin geliştirilmesi ve işlerlik kazanması bu sürecin itici güçleridir.

Bir politika aracı olarak deniz gücü çeşitli görevlerle, küresel erişimiyle ve büyük elastikiyetiyle karakterize edilir. Deniz gücünün başarısının merkezinde ise genellikle deniz kontrolü bulunmaktadır. Arzu edilen tam bir deniz hâkimiyeti olsa da bu durum gerçekçi ve mümkün değildir. Pozitif stratejik etki temini için, bir deniz gücünün sadece denizin belli bir bölgesinde, belli bir süre için kontrolü sağlaması yeterlidir. Aslında, tam bir deniz hâkimiyeti sağlamaya çalışmak hayati kaynakların ziyan edilmesine yol açabilir ve deniz kontrolünün doğru bir şekilde kullanılmasını önleyebilir. Deniz kontrolü tek başına bir amaç değildir, ama daha ziyade bir şey elde edebilmek için yararlanılması gerekmektedir (Kane ve Lonsdale, 2016: 299).

Tablo 2: Deniz Gücünün Ayırt Edici Özellikleri

Kaynak: Kane ve Lonsdale, 2016: 265

✓	Platform merkezlilik
✓	Çok amaçlılık
✓	Küresel kullanım
✓	Manevra kabiliyeti
✓	Denge/baskı altında soğukkanlılık

Deniz gücünün, kesintisiz bir okyanusta harekât yapmanın doğrudan bir sonucu olarak büyük bir manevra kabiliyeti vardır. Denizin fiziki özelliklerinin (kıyı hattı dâhil) ve düşman harekâtının (örneğin, düşman bir kıyı ortamı yaratılması) sınırları içinde deniz kuvvetleri, ilerleme eksenini tayin edebilirler. Ayrıca deniz gücünün, önemli bir özelliği de denge unsurudur. Kısmen açık denizlerin hukuki tarafsızlığından, kısmen de gemilerin nispi olarak kendini idame etme yeteneğinden dolayı, deniz kuvvetleri herhangi bir eyleme girmeden uzun süre belli bir mevkiye kalabilir. Bu bağlamda, deniz kuvveti, başka bir tarafın topraklarını veya hava sahasını ihlal etmenin siyasi ve askeri sonuçları doğmadan, uzun süre baskı uygulayabilme gücüne sahip olmuş olur. Bu açıdan dış politika sürecindeki karar alıcılar, deniz kuvvetlerini sevk ederek, bir yandan askeri ve siyasi durumu yakından kontrol ederken bir yandan da nüfuz kullanmayı sağlayabilirler. Modern bir savaş gemisinin, özellikle hava kabiliyeti varsa, zorunlu durumlarda ciddi bir ateş gücü de sağlayabilmektedir (Kane ve Lonsdale,

2016: 267, 268).

Deniz gücünün değerlendirilmesi için öncelikle büyük ve etkin bir donanmanın varlığı sıklıkla dile getirilen bir olgudur. Özellikle barış ve kriz dönemlerindeki donanma diplomasisi ve gambot diplomasisi kullanımlarına yönelik faktörler bu değerlendirmeler içerisinde. Güçlü bir donanmanın varlığı, ancak siyasi hedeflere ulaşılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu hedeflere ulaşamayan bir donanma, ne kadar büyük olursa olsun görevini yapamamış olarak sayılmaktadır (Polat, 2015: 240). Küresel çapta deniz gücü kurmanın anahtarı da okyanus aşırı bir donanmayı tesis ve idame edebilmektir. Günümüz için söz konusu donanmanın uçak gemisi ve nükleer denizaltılara sahip olması şarttır.

Donanma konusunda Mahan, deniz gücünün donanma gücünden daha etkili olduğunu belirtmektedir. Deniz gücü içerisinde yalnızca savaş gemileri değil, ticari denizcilik ve kuvvetli bir anavatan da vardır. Bu açıdan deniz gücü, bir milletin deniz üstünde veya deniz yoluyla büyüklüğünü olanaklı hale getiren ve tüm bunları içine alan geniş bir konudur ve askeri bir tarihtir. Yine de, donanmaların, seferlerin ve savaşların sadece bir amaç uğrunda araçlardan ibaret olduğunu sürekli belirtmektedir. Bu bağlamda milli zenginlik hem başarılı bir donanmaya hem de ticaret yeteneğinin ikisine birden bağlıdır (Drows, 1980: 168).

Donanmanın diplomasi ve dış politikaya önemli bir katkısı bulunmaktadır. Bu durum tarihsel olarak savaşlarda önemli rol oynamış deniz kuvvetlerinin modern dünyadaki önemini daha da arttırmış ve ona savunma ve çatışma durumları dışında farklı görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Öte yandan Yirmi Birinci Yüzyılda devletlerarası güç mücadelesinin ana unsuru olarak enerji kaynaklarının kontrolü ve enerji güvenliği ön plana çıkmıştır. Klasik jeopolitik teoriler bu noktada eksik kalmaktadır, zira günümüzde dominant güç olmanın anahtarı enerjidir. Bu bağlamda enerji yollarının güvenliği önem arz etmektedir (Akçadağ, 2015: 5).

Bu bağlamda, deniz uygarlığının jeopolitik eksenini, siyaset üstü bir anlayışla takip edilmeli ve geliştirilmelidir. Bu alan devletin bekası ve devamlılığı ile ilgilidir. Ancak bu eksenin de jeopolitik eksene, hayati ekonomik çıkarlar üzerinden dolaylı etkisi söz konusudur. Dolayısıyla refahın ve mutluluğun devamının sağlanması da, jeopolitik çıkarlar kadar önemli bir hale gelmiştir (Gürdeniz, 2015: 3).

4. Değerlendirme

Sonuç olarak, günümüzde denizler Mahan'ın kuramındaki gibi dünya hâkimiyeti ile eş tutulmasa da jeopolitik açıdan öncelikli önemdedir. Birincisi başlı başına bir gıda deposudur. İkincisi doğal kaynakları ve enerji kaynaklarını barındırır. Buna deniz dibindeki geniş topraklar da eklenmektedir. Bu durum, deniz yoluyla yapılan ithalat ve ihracat üzerinde ekonomik ve ticari açıdan büyük kazanç sağlar. Deniz gücü, bu güce sahip olan ülkelerin doğrudan üretim kapasitelerini arttırabilmelerini ve hızla bir kalkınma sürecine girebilmelerini destekleyen bir etkidir. Devletlerin kalkınması açısından önemli bir ekonomik zemin oluşturur. Dünyanın dörtte üçünün denizlerle kaplı olduğu düşünüldüğünde bu gücün potansiyeli daha net ortaya çıkmaktadır. Petrol ve doğalgaz gibi stratejik hammaddelerin ulaştırılması için geçiş güzergâhı işlevi olması deniz kontrolünü dış politika kararlarında önemli kılmaktadır. Özellikle jeopolitik olay ve olguların temelinde, stratejik enerji kaynaklarının kontrolünü sağlama amacı yatmaktadır ve bu da güç rekabetlerinin temelini oluşturmaktadır.

Denizler jeopolitiğin değişmez unsurlarındandır. Denizler, özellikle savunma, turizm, haberleşme, ulaştırma ve ticaret alanında önemli etkileri vardır. Örneğin; Akdeniz bunu açıklayabilen çok önemli bir örnektir. Akdeniz ticaret açısından Ortadoğu, Güney ve Kuzey Afrika'nın dünyaya açılan kapılarından birisidir. Örneğin Irak'ta çıkarılan petrolün Avrupa'ya gelmesi için Akdeniz yolu en uygun yol olarak kabul edilmiştir. Özetle Akdeniz, petrol taşımacılığın merkezi konumuna gelebilecek duruma gelmiştir. Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Deniz güçleri ve kara güçleri bu açıdan sürekli bir mücadele içerisinde. Deniz gücü gerek barış gerekse savaş dönemlerinde önemli bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle uluslararası arenada önemli bir konum elde etmek isteyen ülkeler, etkili bir deniz gücüne sahip olmanın gerekliliği üzerinde dururlar. Bu çerçevede diplomatik açıdan da öncelikli bir konum elde edebilirler. Çünkü deniz gücünün diplomasi de caydırıcı bir özelliği bulunmaktadır. Deniz gücüne yönelik olarak teknolojik yeterliliklerin de sağlanması önemlidir. Bu şekilde denizciliğe yönelik imkânlar arttırılabilir. Dolayısıyla, denizler, bölge ülkelerinin jeopolitik stratejilerinin değişmez birer unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- ALCOCK, Norman Z. ve Alan G. Newcombe (1970), The Perception of National Power, The Journal of Conflict Resolution, September, Vol. 14, No: 3, Published by: Sage Publications, 335-343
- AKÇADAĞ, Emine, Denizlerin Önemi ve Türk Deniz Kuvvetleri, Bilgesam, Rapor No: 68, Ağustos, 2015, İstanbul
- ARI, Tayyar (1999), Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 3. Baskı, İstanbul, Ekim, Alfa Yayınları
- BAYAT, Mert (1986), Milli Güç ve Devlet, Belge Yayınları, İstanbul
- BUZAN, Barry (2013), Barış, Güç ve Güvensizlik: Uluslararası İlişkilerde Çatışan Kavramlar, Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler, Çev: Özden S. Sarı, 1. Basım İstanbul, Ekim
- DEMİRCİ, Ali (2005), Küreselleşen Dünyamızda Coğrafyanın Siyasal Gücü ve Türkiye Ölçeğindeki Rolü, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:12, Temmuz, İstanbul
- DROWS, Robert B.(1980), Dünyayı Değiştiren Kitaplar, Ötüken Nesriyat, İstanbul
- EARLE Edward Mead (2003) Modern Stratejinin Yaratıcıları, Çeviren: Demirhan Erdem, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara
- GÜNEL, Kamil (2008), Coğrafyanın Siyasal Gücü, 4. Baskı, Çantay Kitabevi, Ekim, İstanbul
- GÜRDENİZ, Cem (2015) <http://www.aydinlikgazete.com/> E.T: 25.04.2016
- GÜRDENİZ, Cem (2015). 21. Yüzyıl için Planlama Seminerleri, Nisan, Bahar, 21. Yüzyılda Denizcilik Gücü ve Türkiye, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
- HASANOV, A. (2012), Jeopolitik, Cilt 1: Baskı, Çeviren: F. Ş. Azad Ağaoğlu, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı
- HAZAR, Numan (2012), Bilim ve Teknolojinin Uygarlıklar ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri, Karınca Yayınları, Kasım, Ankara
- İŞCAN, İsmail Hakkı, (2004), Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 2, Bahar, Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları, Stradigma Yayınları, 47-79
- KANE, Thomas M., David J. Lonsdale (2016), Çağdaş Stratejiyi Anlamak, Çev: A. Tunçer Büyükonat, Ocak, Doruk Yayınları
- KÜLEBİ, Ali (2009), Türkçe Jeopolitik, Berikan Yayınevi, Ankara.
- MİNGST, Karen (1999), Essentials of International Relations, Second Edition, by Norton&Company, inc. London.
- MORGENTHAU. Hans J. (1948), Politics Among Nations, The Struggle For Power and Peace, New York: Alfred A. Knopf, First Edition
- ÖYMEN, Onur (2003), Ulusal Çıkarlar, Küreselleşme Çağında Ulus Devleti Korumak, Remzi Kitabevi, İstanbul
- POLAT, Soner (2015), Türkiye için Jeopolitik Rota, Kaynak Yayınları, 1. Basım, Nisan İstanbul
- SANCAR Erdinç (2006), 21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi, İstanbul
- STARR, Chester G. (2000), Antik Çağda Deniz Gücü, , Çev: Gürkan Ergin, Homer Kitabevi, 1. Basım, İstanbul
- SCHMİTT Carl, (2009), Tarih ve Siyaset Üzerine İki Deneme, Roma Katolikliği ve Politik Form Kara ve Deniz, Türkçesi: Gültekin Yıldız, Paradigma yayıncılık, 1. Baskı, Mayıs, İstanbul
- SICHERMAN, Harvey (2002), Jeopolitiğin Yeniden Doğuşu, Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel Kış, Cilt 8, Sayı 4, 102-112
- SOROKİN, P. A. (1994), Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Çev: M. Münir Raşit Öymen, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara
- VIOTTI, Paul R.,Mark V. Kauppi (2014), Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti, Çev: Ayşe Özbay Erozan, 5. Basım, Nobel Yayın, Ekim, Ankara
- YILMAZ, Said (2008), Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi Stratejik Araştırmalar Dergisi/Journal of Strategic Studies, Beykent Üniversitesi, 1 (1), 27-6.